

Radicalisering

Voorwoord

Met dit document wil EXPOO professionals in het brede werkveld opvoedingsondersteuning een overzicht geven van de belangrijkste kennis en expertise over radicalisering en de preventieve rol van opvoedingsondersteuning. EXPOO verzamelde relevante onderzoeken, rapporten en documentatie en bundelde de voornaamste inzichten in dit dossier.

Een aantal documenten waren richtinggevend voor het opmaken van dit dossier:

- > Actieplan ter preventie van radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot extremisme en terrorisme - Vlaamse regering;
- > #Radicalisme #extremisme #terrorisme - Bilal Benyaich;
- > Verslag van de hoorzittingen over de preventie en detectie van radicaliseringsprocessen - Commissie voor de bestrijding van gewelddadige radicalisering, Vlaams Parlement;
- > De impact van het radicaliseringsdebat op jongeren – vzw Motief;
- > Minderjarigen en radicalisering: voluit kiezen voor mensenrechtenperspectief – Kinderrechtencommissariaat;
- > De relatie tussen opvoeding, socialisatie, ontwikkeling en radicalisering: overzicht van en hiaten in de beschikbare kennis – Trees Pels en Doret de Ruyter.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	2
Inleiding.....	4
Wat is radicalisering?	5
Definitie.....	5
Soorten radicalisering en extremisme	6
Radicalisering is een proces.....	7
Hoe vaak komt radicalisering voor?.....	8
Radicalisering: complex samenspel van factoren	10
Macroniveau: samenleving.....	10
Mesoniveau: relaties met anderen.....	13
Microniveau: individuele kenmerken.....	15
Identiteitsontwikkeling van jongeren	17
Hersenen in ontwikkeling	17
Identiteitsvorming & zingeving.....	17
Opstandig gedrag.....	18
Aantrekkingskracht van radicaal gedachtegoed	19
Hoe omgaan met radicalisering?	20
Signalen van radicalisering	20
Wat kan opvoedingsondersteuning doen?.....	22
Wat kunnen ouders en opvoedingsfiguren doen?.....	25
Wat kan de samenleving en het beleid doen?	28
Besluit	31
Meer weten over radicalisering.....	32
Bronvermelding	35

Inleiding

In het huidige maatschappelijk debat is er veel aandacht voor het thema radicalisering. Er leeft een grote bezorgdheid over jongeren en jongvolwassenen die naar Syrië vertrekken om zich als strijder aan te sluiten bij een extremistische groepering. Wat maakt dat deze jongeren de beslissing nemen om te vertrekken naar een land dat hen vaak zelf onbekend is, om er gewelddadige acties te plegen? Hoe kunnen deze jongeren hiervan weerhouden worden? Hoe kunnen we begrijpen dat jongeren aangetrokken worden tot radicaal gedachtegoed en welke begeleiding en ondersteuning hebben zij en hun gezin nodig? Welke preventieve en repressieve maatregelen werken het best?

Deze vragen leven niet enkel bij politici, justitie en beleidsmakers. Als samenleving zijn we met z'n allen verantwoordelijk om een leefomgeving te creëren waar het goed is voor kinderen en jongeren om op te groeien. Gelijke kansen, solidariteit, diversiteit als norm, een inclusieve aanpak en sociale binding zijn meer dan ooit belangrijk in de diverse samenleving van vandaag. Opvoedingsondersteuning kan een rol opnemen in het versterken van sociale cohesie en het creëren van ontmoetingskansen, en in het ondersteunen en informeren van ouders en jongeren.

In dit document wordt eerst een definitie gegeven van radicalisering. Wanneer spreken we van radicalisering en wat is het verschil met extremisme? Hoe vaak komt radicalisering voor in België?

Vervolgens wordt ingegaan op verschillende factoren die een rol kunnen spelen in het proces van radicalisering. Het gaat daarbij zowel om objectieve als subjectieve factoren die zich situeren op het macro-, meso- of microniveau.

In het derde hoofdstuk wordt radicalisering geplaatst binnen de ontwikkelingsfase van jongeren en meer bepaald binnen hun zoektocht naar identiteit en zingeving. De puberteit wordt gekenmerkt door een gebrekkige impulsbeheersing, sterke emotionele reacties en een neiging tot zwart-wit denken. Elke jongere vertoont daarom wel eens radicaal gedrag. Het is dan ook belangrijk om uit te zoeken of mogelijke signalen van radicalisering te kaderen zijn binnen de zoektocht van een puber, dan wel reden zijn tot bezorgdheid en ingrijpen.

In het vierde hoofdstuk wordt bekeken hoe er met radicalisering omgegaan kan worden. Er wordt belicht wat opvoedingsondersteuning kan betekenen voor ouders die vragen hebben over radicalisering. Vervolgens wordt ingegaan op wat ouders en opvoedfiguren kunnen doen om jongeren te ondersteunen. Ten slotte wordt aangeraakt welke verantwoordelijkheden het beleid en de samenleving kunnen opnemen om radicalisering te voorkomen en te bestrijden. Op het einde van dit document wordt een overzicht gegeven van een aantal bronnen over radicalisering, met inbegrip van documenten, boeken, folders, websites en materialen.

Wat is radicalisering?

DEFINITIE

Het woord 'radicaal' komt van 'radix' en betekent 'naar de wortel gaan'. Iemand die radicaal is, heeft een opvatting die teruggaat naar het meest wezenlijke, essentiële van een bepaald gedachtegoed. Vzw Motief definieert radicalisering als "het proces waarin iemand – op persoonlijke wijze – naar een grondigere beleving en/of een verdieping van zijn politieke of levensbeschouwelijke overtuiging groeit" (vzw Motief, 2015, p.4). Radicalisering wordt zo begrepen als het terugkeren naar een orthodox gedachtegoed en is in die zin niet per definitie in strijd met democratische waarden. In een democratie heeft namelijk eenieder het recht om er een eigen (zelfs extreme) mening en levensbeschouwing op na te houden.

Een andere gangbare definitie van radicalisering is dat het gaat om "de groeiende bereidheid tot het nastreven en/of ondersteunen van diep ingrijpende veranderingen in de samenleving die op gespannen voet staan met de democratische rechtsorde en/of waarbij ondemocratische middelen worden ingezet" (Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, 2006, p.119). Volgens deze invulling is radicalisering wel degelijk in strijd met de democratische rechtsorde in die zin dat er een *bereidheid* ontstaat om ondemocratische middelen in te zetten.

Het Nederlands Jeugdinstituut houdt het in het midden met de definitie dat radicalisering "een proces is waarbij een persoon of groep in toenemende mate bereid is een strijd aan te gaan voor ingrijpende veranderingen in de samenleving" (Wienke & Ramadan, in opdracht van het Nederlands Jeugdinstituut, 2011, p. 2).

De spraakverwarring ontstaat omdat begrippen als radicalisering, activisme, extremisme en terrorisme vaak in één adem genoemd worden, hoewel ze een andere betekenis hebben (Wienke & Ramadan, in opdracht van het Nederlands Jeugdinstituut, 2011; Vzw Motief, 2015 en Spee & Reitsma, 2010). *Activisme* is het nastreven van idealen op een wijze die niet strijdig is met de wet en het democratische gedachtegoed. *Extremisme* is het nastreven van idealen of doelstellingen die de grenzen van de democratische rechtstaat overschrijden, waarbij illegale acties niet geschuwd worden. Bij *radicalisering* gaat het over het onderzoeken, ontwikkelen en aanhangen van een gedachtegoed en het ontwikkelen van de bereidheid om deze ideeën via ondemocratische acties in werkelijkheid te brengen. Als een persoon of groep overgaat tot het daadwerkelijk uitvoeren van (illegale) acties en geweld om deze ideeën in werkelijkheid te brengen, dan spreekt men van extremisme. Elke extremist is met andere woorden een radicaal, maar niet elke radicaal is daarom een extremist. Met *terrorisme* wordt de meest extreme uiting van extremisme bedoeld waarbij de terrorismewetgeving overtreden wordt. Terrorisme is een fenomeen waarbij specifieke doelwitten worden geraakt met als doel angst onder de bevolking te verspreiden en (een deel van) een staat te destabiliseren.

Belangrijkste kenmerken

Er is niets mis met kritisch kijken naar maatschappelijke situaties en systemen, gangbare normen en waarden in vraag stellen en eventueel streven naar politieke en/of sociale veranderingen. Maar radicalisering kenmerkt zich door het feit dat dit streven gekleurd wordt door een groeiende bereidheid tot het **goedkeuren en gebruiken van geweld**. Hierbij gaat de persoon een ‘verschoningsgrond’ kiezen die de inzet van geweld legitimeert. Geweld wordt aanvaardbaar en wordt goedgekeurd omdat men strijdt in naam van een ‘hogere doel’. Het kan daarbij gaan om een religieuze of een politieke verschoningsgrond (vb. in naam van God, in naam van het dierenwelzijn, ...).

Een tweede kenmerk van radicalisering is een **groeïende aliënatie**. Een individu dat in een proces van radicalisering zit, gaat zich steeds meer afzonderen van zijn omgeving (familie, vrienden, klasgenoten, ...) en geraakt geïsoleerd. Er treedt een proces van vervreemding op waarbij de persoon een wantrouwen ontwikkelt tegenover de samenleving en steeds minder perspectief ziet op verbetering of verandering. Dit wordt ook wel ‘system blaming’ genoemd: men legt de schuld voor onrechtvaardigheid en conflicten bij de samenleving. Tegelijkertijd zal de persoon dikwijls in toenemende mate contact zoeken met en aansluiting vinden bij andere personen die het radicale gedachtegoed delen.

Een derde kenmerk is dat personen in een proces van radicalisering steeds meer overtuigd geraken van het eigen gelijk en **steeds minder bereid zijn tot het maken van een compromis**. Personen die radicaliseren gaan in toenemende mate hun ideeën en acties legitimeren en rationaliseren vanuit één bepaalde gezichtshoek. Deze visie is voor hen dé waarheid en men verliest het vermogen om zich in te leven in de zienswijze van de ander.

Een vierde kenmerk is dat het **denken van de persoon in toenemende mate het doen en handelen gaat sturen**. In Radicx, een screeningsinstrument voor radicalisering, wordt dit als volgt omschreven: “Radicalisering is een psychologische ontwikkeling waarbij iemand zich steeds meer identificeert met een extreem gedachtegoed, steeds sterker overtuigd raakt van het eigen gelijk, steeds meer vervreemt van mensen die anders denken dan hij en steeds meer geneigd is om denken in handelen om te zetten” (Verhagen, Reitsma & Spee, 2010, p.2).

Verder in deze tekst wordt dieper ingegaan op de signalen van radicalisering en factoren die een rol kunnen spelen in het proces van radicalisering.

SOORTEN RADICALISERING EN EXTREMISME

Bij de begrippen radicalisering en extremisme denkt men dikwijls aan islamitische radicalisering en moslimextremisme. Noch radicalisering, noch extremisme zijn echter verbonden aan een bepaalde etnische, culturele of religieuze groep. Er wordt vandaag een onderscheid gemaakt tussen onder meer onderstaande vormen.

- Islamitisch extremisme, wat zijn oorsprong vindt in het jihadi-salafisme. Binnen het salafisme bestaan er verschillende stromingen, waaronder het jihadi-salafisme. Salafi's willen leven volgens de letterlijke interpretatie van de Koran, die volgens hen de basis moet vormen van de samenleving. Ze zijn ervan overtuigd dat er slechts een beperkte

groep van 'ware gelovigen' overgebleven is. Salafi-jihadi's onderscheiden zich van andere salafi's in het feit dat zij geweld legitimeren en geloven dat er actief en gewelddadig opgetreden moet worden tegen niet-gelovigen.

- > Extreemrechts, dat gekenmerkt wordt door nationalistisch en xenofob gedachtegoed en de inzet van democratische middelen, vooral tegen de islamitische gemeenschap.
- > Rechts extremisme, dat gekenmerkt wordt door antidemocratische doelstellingen vooral gericht tegen de joodse gemeenschap.
- > Links extremisme, bijvoorbeeld antifascisme.

In het huidig maatschappelijk debat is er veel aandacht voor jongeren die naar Syrië vertrekken om er zich als strijder te voegen bij IS of andere terroristische groeperingen, en bij uitbreiding voor alle jongeren die gevoelig (kunnen) zijn voor radicale propaganda van salafi-jihadi's. Dit dossier focust zich daarom op deze jongeren. De factoren die belangrijk zijn in het proces van radicalisering en in het ondersteunen en begeleiden van jongeren met radicaal gedachtegoed, zijn vrij gelijkaardig bij andere vormen van radicalisering. Het is belangrijk nogmaals op te merken dat radicalisering niet exhaustief voorkomt binnen de islam, en dat radicalisering zeker niet samenvalt met de islam als religie.

RADICALISERING IS EEN PROCES

Groepsproces of individueel proces

Radicalisering kan een individueel proces zijn of een groepsproces. Bij dit laatste zijn jongeren in de eerste plaats op zoek naar een groep om bij te horen. De interesse in en het aannemen van radicaal gedachtegoed komt pas nadien. In een groepsproces kunnen betrokkenen elkaar wederzijds beïnvloeden, elkaars ideeën versterken en elkaar stimuleren om verder te radicaliseren. In de puberteit kunnen jongeren extra gevoelig zijn voor beïnvloeding en kunnen groepsdruk, de wens om 'erbij te horen' en schrik voor gezichtsverlies een belangrijke rol spelen.

In andere gevallen gaat het om een individueel proces. De persoon is dan zoekend naar een kader dat betekenis kan geven voor het eigen leven. Deze persoon is niet zozeer op zoek naar een groep om bij te horen, maar wel naar zingeving, structuur, en normen en waarden.

Hoe komen jongeren in contact met radicaal gedachtegoed?

Niet zelden gaat het om een 'bottom-up' proces waarbij een jongere zelf op zoek gaat naar antwoorden op vragen rond zingeving of geloofsbeleving. Men spreekt dan van 'zelfontbranding' of 'zelfrekrutering'. Internet en sociale media spelen daarbij dikwijls een belangrijke rol: de jongere gaat online op zoek naar informatie en komt in contact met radicale websites en met gelijkgestemde zielen op online fora. Via sociale media en filmpjes die oproepen tot de Jihad binnen de context van IS, worden jongeren aangespoord of opgeroepen om mee te strijden voor een 'hoger doel'. Jongeren die als het ware zichzelf radicaliseren kunnen daarbij soms ook andere jongeren aanzetten en stimuleren om ook te radicaliseren.

Een tweede mogelijkheid is dat het gaat het om 'actieve rekrutering' waarbij de jongere beïnvloed, geïndoctrineerd en geronseld wordt door een andere persoon. Dit kan een bekende zijn (vb. een vertrouwenspersoon) of een onbekende (vb. de jongere wordt aangesproken op straat of in de moskee).

In nog andere gevallen krijgt een jongere het radicale gedachtegoed mee via de opvoeding. De jongere groeit op in een gezin of omgeving waar radicale ideeën sterk leven.

Fasen van radicalisering

In de literatuur worden veelal vier fasen in het proces van radicalisering onderscheiden (Verhagen, Reitsma & Spee, 2010 en School & Veiligheid, z.j.).

- In een eerste fase gaat het om een persoon of een groep die geconfronteerd wordt met negatieve ontwikkelingen die een potentiële voedingsbodem kunnen zijn voor radicalisering. Er zijn dus contextuele of persoonlijke factoren aanwezig die een risicofactor kunnen betekenen voor het ontwikkelen van radicaal gedachtegoed.
- In een tweede fase gaat het om een persoon of groep die zoekende is (naar de eigen identiteit, naar zingeving, naar toekomstperspectief,...) en die in meer of mindere mate vatbaar is voor radicale ideeën.
- In een derde fase gaat het om een persoon of een groep die geraakt wordt door radicaal gedachtegoed, al min of meer radicaliseert en dit gedachtegoed zelf mee begint te verspreiden.
- In een vierde fase gaat het om een persoon of een groep die verder radicaliseert en die bereid is om ondemocratische middelen en geweld in te zetten om de vooropgestelde idealen te bereiken.

Radicalisering is een proces waarbij een individu een radicale gedachtegang ontwikkelt die in sommige gevallen kan leiden tot radicaal handelen (extremisme). Het gaat om een geleidelijke transformatie waarbij een individu eerst kritiek uit op de samenleving en op democratische waarden. Vervolgens neemt het individu een radicale gedachtegang aan en is er sprake van een vertrouwensbreuk tussen het individu en de samenleving. Uiteindelijk kan het individu overgaan tot extremisme en gewelddadige acties stellen.

Niet iedereen die in een proces van radicalisering zit, zal uiteindelijk extremistische daden stellen. Er moet dan ook een onderscheid gemaakt worden tussen jongeren die vatbaar zijn voor radicale ideeën en jongeren die effectief naar Syrië vertrekken.

Het tempo waarop men het proces van radicalisering doorloopt, kan bovendien sterk verschillen. Bij sommige jongeren met interesse voor radicaal gedachtegoed is er sprake van een plotse stroomversnelling en een snelle bekering, toewijding of overgang tot handelen. Het proces van radicalisering verloopt dikwijls sneller wanneer een jongere weinig binding en een beperkt sociaal netwerk heeft. Maar dit is niet altijd het geval en de factoren die een rol spelen in het proces en het tempo van radicalisering, zijn voor elk individu verschillend. Radicalisering is dus een dynamisch, complex proces dat soms heel traag, en soms heel snel kan evolueren. Sommige personen die in een proces van radicalisering zitten, keren terug in fasen/stappen.

HOE VAAK KOMT RADICALISERING VOOR?

Radicalisering, extremisme en gewelddadig terrorisme zijn fenomenen van alle tijden. Wereldwijd worden of werden minderheden gewelddadig omgebracht in naam van alle grote religies en in naam van diverse ideologieën. In de jaren '60 en '70 was er in Europa een golf van extreemlinks terrorisme. Het islamitisch radicalisme in de vorm van het jihadi-salafisme

wordt al meer dan een halve eeuw verspreid vanuit Saoedi-Arabië (Benyaich, 2015). Ook in België zijn er reeds lange tijd aanhangers van gewelddadige islamitische organisaties. Zij waren meestal in het buitenland geboren en opgegroeid, en richtten zich op de strijd in hun herkomstland. Vandaag speelt de band met het herkomstland minder en wordt identificatie met internationale bewegingen en geopolitieke situaties belangrijker.

Er zijn geen duidelijke statistieken over het aantal Belgen dat naar Syrië vertrokken is om er te strijden. Het aantal Syriëstrijders uit België zou in 2015 grofweg vertienvoudigd zijn in vergelijking met 2013 (Benyaich, 2015). Naar schatting zouden er zo'n 350 mensen vanuit België naar Syrië vertrokken zijn. Vandaag zouden minstens 200 Belgen in Syrië strijden. Daarnaast zouden ongeveer 50 Belgische Syriëstrijders overleden zijn en ongeveer 100 teruggekeerd. Het aantal Belgische Syriëstrijders zou zo'n tien procent uitmaken van het totaal aantal Europese Syriëstrijders, wat België het land maakt met het grootste aantal Syriëstrijders in verhouding tot het aantal inwoners.

De meeste Belgische Syriëstrijders zijn mannen tussen 15 en 35 jaar met Marokkaanse roots (tweede- en derde generatie), geboren in België. Daarnaast zijn er ook tientallen autochtone bekeerlingen. Er is een beperkt aantal jonge vrouwen naar Syrië vertrokken die er ofwel hun echtgenoot vervoegen ofwel jihadbruid willen zijn.

Radicalisering: complex samenspel van factoren

Het proces van radicalisering wordt beïnvloed door een samenspel van individuele en contextuele factoren. Het gaat om een complexe combinatie van verschillende elementen die samenwerken en elkaar beïnvloeden. Dit kunnen zowel objectieve factoren zijn (vb. gebeurtenissen) als subjectieve factoren (vb. gevoelens). Welke elementen precies een rol spelen, is voor elke jongere anders en wordt sterk beïnvloed door de weerbaarheid van de jongere en mogelijke beschermde factoren in zijn omgeving. Het gaat dus ook steeds om een wisselwerking tussen individu en omgeving. Dé radicaal of dé Syriëstrijder bestaat dan ook niet: de precieze oorzaken en beweegredenen verschillen van persoon tot persoon.

In wat volgt, worden een aantal elementen aangestipt die een rol kunnen spelen in het proces van radicalisering. Dit betekent niet dat deze factoren allemaal een oorzakelijke betekenis hebben. Sommige factoren die nauw samenhangen met het fenomeen van radicalisering zijn symptomen of correleren met de gevolgen. Het is belangrijk dat onderzoek de factoren onderscheidt die causaal samenhangen met radicalisering, zodat daar preventief op ingewerkt kan worden.

MACRONIVEAU: SAMENLEVING

Polarisatie in de samenleving

Een democratische samenleving kenmerkt zich door een open en vreedzame houding ten aanzien van verschillende groepen met diverse en soms tegenstrijdige visies. Wanneer tegenstellingen en verschillen tussen groepen systematisch vergroot en benadrukt worden en er een steeds grotere kloof ontstaat tussen verschillende groepen in de samenleving, is er sprake van polarisatie. In een gepolariseerde samenleving overheerst er een wij-zij gevoel, zijn er openlijk afkeurende reacties en uitspraken tegen andere bevolkingsgroepen en doen er zich structureel incidenten voor. Polarisatie kan resulteren in spanning tussen groepen en kan de sociale stabiliteit onder druk zetten.

Er is geen duidelijk oorzakelijk verband tussen polarisatie en radicalisering. Volgens sommigen kan een klimaat van polarisatie voeding geven voor onverdraagzaamheid en radicale ideeën. Maar er kunnen periodes van sterke polarisaties voorkomen, zonder dat er radicalisering plaatsvindt. Volgens anderen gaat het om twee processen die elkaar in stand kunnen houden en versterken.

Gepercipieerde onrechtvaardigheid

Wanneer jongeren stigmatisering, discriminatie of racisme ervaren, kan dit gevoelens van vernedering, schaamte, onzekerheid, frustratie en boosheid teweegbrengen. Het kan ervoor zorgen dat jongeren het vertrouwen in de samenleving verliezen en zich niet aanvaard en thuis voelen. Wanneer deze ervaringen aanhouden of zich opstapelen, kan het gevoel ontstaan van een uitzichtloze situatie van onrechtvaardigheid met weinig kansen op verbetering of verandering.

Bij ervaringen van uitsluiting, discriminatie of racisme gaat het om het gevoel achtergesteld of benadeeld te worden ten opzichte van andere personen of groepen. Het gaat om

gepercipieerde onrechtvaardigheid die het resultaat is van sociale vergelijking (relatieve deprivatie). Er kan daarbij wel of geen sprake zijn van objectief aanwezige vormen van discriminatie. Discriminatie en racisme kunnen daadwerkelijk aanwezig zijn wanneer bijvoorbeeld politieke of economische structuren ervoor zorgen dat niet iedereen gelijke rechten en plichten heeft. In andere gevallen gaat het om meer subtiele, verdoken vormen van uitsluiting of onrechtvaardigheid. Jongeren kunnen dan het gevoel hebben dat de samenleving een dubbele boodschap uitstuurt. Enerzijds wordt in een democratische samenleving de visie uitgedragen dat discriminatie en racisme niet getolereerd worden en dat diversiteit aanvaard wordt. Anderzijds merken deze jongeren in de praktijk dat toch niet iedereen dezelfde kansen krijgt.

Gevoelens van discriminatie, uitsluiting of racisme kunnen voortkomen uit persoonlijke ervaringen. In andere gevallen gaat het om beledigingen en discriminatie van een groep of persoon met wie de jongere zich verbonden voelt. In deze laatste situatie speelt soms een antikoloniale logica. Een individu gaat zich daarbij identificeren als erfgenaam van vroeger gekoloniseerde volken of bezette landen en wil rechtvaardigheid voor de fouten uit het verleden. Dit maakt duidelijk dat gevoelens van onrechtvaardigheid zowel kunnen ontstaan door nieuwe gebeurtenissen als door (de visie op) gebeurtenissen uit het verleden. Het kan bovendien gaan om gebeurtenissen in de eigen samenleving (lokaal), maar ook om een internationale geopolitieke situatie. Het is ook mogelijk dat een persoon uitsluiting of discriminatie ervaart omwille van stereotypering of negatieve berichtgeving in de media.

Onvoldoende ruimte voor geloofsbeleving

Voor jongeren op zoek naar een eigen identiteit is het vaak belangrijk om te kunnen tonen bij welke groep ze horen of wat ze belangrijk vinden. Via hun kledij, haarsnit maar ook hun religie en opvattingen willen ze tonen wie ze zijn. In de huidige seculiere samenleving krijgt geloofsbeleving vooral een plaats binnen de privésfeer. Sommige jongeren ervaren weinig ruimte om hun geloof te uiten en te beleven op school of op publieke plaatsen. Dat kan te maken hebben met opgelegde restricties, zoals het verbod op het dragen van een hoofddoek op bepaalde plaatsen of in bepaalde functies. Het kan ook te maken hebben met de manier waarop de omgeving al snel argwanend kijkt wanneer een jongere bijvoorbeeld wenst te bidden op school, wil meedoen aan de ramadan of simpelweg geïnteresseerd is in de Koran. Deze jongeren kunnen het gevoel krijgen steeds te moeten kiezen tussen delen van hun identiteit, of zelfs een deel van hun identiteit te moeten verstoppen of verliezen. Sommigen hebben het gevoel dat ze voortdurend aan de samenleving moeten bewijzen dat hun religieuze beleving en uitingen geen tekenen zijn van radicalisering.

Negatieve en stereotype berichtgeving

Door hun rol als 'waakhond' van de samenleving, zijn media hoofdzakelijk gefocust op dingen die mislopen: spanningen, conflicten, meningsverschillen, rampen, ... Ook de berichtgeving over de islam wordt veelal gekleurd door negatief nieuws: aanslagen, bloedbaden, dictatoriale heerschappij, ... Het gaat daarbij soms over eerder eenzijdige verslaggeving vanuit eenzelfde standpunt, met onvoldoende aandacht of tijd voor verschillende visies van diverse betrokken partijen of voor een bredere duiding. Deze negatieve en stereotype berichtgeving geeft jongeren niet veel handvaten om zich op een positieve manier te identificeren als moslim.

Doordat terreurdaden 'in naam van de islam' gepleegd worden, wordt maatschappelijk bovendien regelmatig verwacht dat moslims zichzelf actief uitspreken tegen en afstand nemen van terreurdaden. Op die manier worden ze als internationale, globale groep ter verantwoording geroepen voor feiten die gepleegd worden door een beperkt aantal leden van een specifieke stroming. De negatieve berichtgeving over de islam kan er ten slotte toe leiden dat er een vijandige en angstige houding ontstaat in de samenleving ten opzichte van alles wat met deze religie te maken heeft.

Blootstelling aan geweld

Mensen verschillen in de mate waarin ze ontvankelijk zijn voor extremistische boodschappen en de mate waarin ze geweld aanvaardbaar vinden. Uit onderzoek blijkt dat bij radicalisering een wisselwerking speelt tussen deze twee factoren (Kennes & Kherbache in opdracht van de commissie voor de bestrijding van gewelddadige radicalisering, 2015). De combinatie van gevoelig zijn voor radicale boodschappen en een zekere tolerantie hebben voor geweld enerzijds, én blootgesteld worden aan terroristische boodschappen anderzijds, verhoogt sterk het risico op het zelf gebruiken van geweld. Personen die vatbaar zijn voor radicaal gedachtegoed en geweld als legitiem beschouwen, maar die niet blootgesteld worden aan terroristische boodschappen, blijken evenmin geweld te gebruiken als personen die weinig ontvankelijk zijn voor radicale ideeën en geweld niet aanvaarden. De blootstelling aan gewelddadige boodschappen speelt dus een cruciale rol.

Internet en sociale media

Internet en sociale media spelen een zeer grote rol in het verspreiden van radicaal gedachtegoed en extremistische, gewelddadige beelden. Jongeren kunnen via websites en internetfora op een laagdrempelige manier in contact komen met radicaal gedachtegoed. Online ontmoeten ze mensen die net als zij op zoek zijn naar antwoorden. Maar ze kunnen ook bejegend worden door ronselaars die hen diepgaand beïnvloeden, indoctrineren en aanzetten tot gewelddadige acties. Een bijkomende moeilijkheid is dat het niet eenvoudig is om de bronnen van online informatie te achterhalen. De illusie kan ontstaan dat men verschillende online bronnen raadpleegt terwijl de informatie eigenlijk steeds vertrekt vanuit eenzelfde (rekruterings)kanaal.

Jongeren kunnen online gemakkelijk en anoniem gedrag stellen zonder dat het bestraft wordt of zelfs geweten is door hun omgeving. Voor de omgeving is het dikwijls erg moeilijk om zicht te houden op waar de jongere online mee bezig is. Dat maakt het niet gemakkelijk om hen te ondersteunen en te stimuleren om kritisch te kijken naar de vaak ongenueanceerde boodschappen die op het internet verspreid worden.

Leefsituatie

De leefsituatie waarin jongeren opgroeien kan een beschermende dan wel bedreigende factor betekenen voor het ontwikkelen van radicalisering. Wanneer jongeren opgroeien in (kans) armoede of in een achtergestelde buurt wonen, kunnen ze geconfronteerd worden met onveiligheid, minder recreatiemogelijkheden, geldzorgen, ... De ouders van deze jongeren hebben dikwijls een minder sterk sociaal netwerk om op terug te vallen.

MESONIVEAU: RELATIES MET ANDEREN

Sociaal netwerk

De mate waarin jongeren en jongvolwassenen een sociaal netwerk hebben en aansluiting vinden bij de samenleving, wordt als een van de belangrijkste factoren beschouwd die beschermend dan wel bedreigend kan zijn voor het ontwikkelen van radicaal gedachtegoed. Jongeren die kunnen terugvallen op een betrouwbaar en sterk sociaal netwerk (vb. familie, vriendengroep, buurt) en die op één of meerdere vlakken een succesvolle binding hebben met de samenleving (vb. via sportclub, goed contact met de school, cultuurproject, ...) lopen een minder grote kans op het ontwikkelen van radicaal gedachtegoed.

Opvoeding

Ook in de opvoeding kunnen bedreigende en beschermende factoren aanwezig zijn. Het is zeker niet zo dat alle jongeren die radicaliseren uit een ontwricht gezin komen. Wel kunnen ouders en opvoedingsfiguren via hun gedrag en hun opvoedingsstijl jongeren weerbaarder dan wel gevoeliger maken voor radicaal gedachtegoed (Pels, 2014).

Omgaan met 'de ander'

Ouders en opvoeders leren kinderen omgaan met en kijken naar andere groepen in de samenleving via hun eigen voorbeeldgedrag en uitspraken. Wanneer ouders kinderen opvoeden met de boodschap dat iedereen gelijk is, ongeacht zijn/haar achtergrond, dan is de kans reëel dat kinderen deze visie overnemen. Wanneer ouders kinderen impliciet of expliciet aanleren om eerder wantrouwig te staan ten opzichte van 'de ander', dan is er een wezenlijke kans dat kinderen deze vijandige en wantrouwige houding zullen overnemen. Wanneer ouders zelf extreem of racistisch gedachtegoed hebben, dan is de kans groot dat zij dit doorgeven aan hun kind.

Geweld binnen het gezin

Geweld binnen de gezinssfeer kan een risicofactor zijn voor het ontwikkelen van probleemgedrag, en dus ook radicaal gedrag, bij jongeren. Dit geldt zowel voor jongeren die zelf het slachtoffer zijn van geweld als voor jongeren die geconfronteerd worden met geweld tegen andere personen binnen het gezin.

Ingrijpen bij extreme uitspraken of gedrag

Wanneer kinderen extreme uitspraken of gedragingen stellen, is het belangrijk dat ouders ingrijpen. Door in gesprek te gaan met kinderen, kunnen ouders corrigeren, tegengewicht bieden en grenzen stellen. Ouders kunnen kinderen in contact brengen met andere meningen en standpunten en kunnen hen stimuleren om te reflecteren en kritisch na te denken. Sommige ouders grijpen niet in bij extreme uitspraken of gedrag. Soms zijn ze zich niet bewust van de invloed van hun voorbeeldgedrag of van hun kritisch reageren. In andere gevallen speelt er vooral opvoedingsonzekerheid en weten ouders niet hoe ze de situatie kunnen aanpakken.

Opvoedingsstijl

Een autoritatieve opvoedingsstijl wordt gekenmerkt door onder meer een open houding en responsief reageren op vragen, uitspraken en moeilijkheden van kinderen. Er is een positief

verband tussen een autoritatieve opvoedingsstijl en een democratische attitude bij kinderen, wat een beschermende factor kan zijn voor radicalisering. Een autoritaire opvoeding daarentegen kan een risicofactor betekenen. Dit is een opvoedingsstijl waarbij er weinig emotionele steun geboden wordt en er een beperkte communicatie is die niet interactief is maar eerder eenrichtingsverkeer.

Extra uitdagingen voor ouders met migratieachtergrond

Vele ouders met een migratieachtergrond vragen zich af hoe ze hun kinderen moeten opvoeden in twee contexten. Bij vele moslimouders leeft de vraag hoe ze bij het opvoeden van kinderen hun gezag kunnen behouden in een cultuur die open en gelijkwaardige communicatie in twee richtingen vooropstelt. Daarnaast worden ze ook geconfronteerd met extra uitdagingen bij het opvoeden. Enerzijds moeten ze een manier vinden om zichzelf aan te passen aan de nieuwe samenleving en ook hun kind hierin te begeleiden. Anderzijds willen ze de eigen culturele en/of religieuze identiteit niet opgeven en willen ze deze meegeven aan hun kind. Hieronder worden een aantal uitdagingen aangestipt waarmee gezinnen met een migratieachtergrond te maken krijgen.

- Dikwijls is de eigen religieuze achtergrond geen meerderheidsgodsdienst in de samenleving waarin deze ouders hun kind opvoeden. Deze ouders worstelen dan ook vaak met vragen rond hoe ze hun kind bijvoorbeeld islamitisch kunnen opvoeden in een samenleving die niet islamitisch is. Ze moeten een manier vinden om om te gaan met lokale gebruiken (vb. Kerstmis) en tegelijk hun eigen tradities en gewoontes een plek geven. Vooral ouders uit eerste generatiegezinnen hebben dikwijls een beperkt sociaal netwerk in hun nieuwe land. Ze kunnen niet terugvallen op anderen die hen kennis bijbrengen over de Belgische cultuur en gebruiken of die hen helpen om hun kind in de Belgische samenleving te begeleiden.
- Sommige ouders staan zelf nog weinig in contact met hun religieuze afkomst of hebben een beperkte kennis over de oorsprong of het doel van bepaalde religieuze geboden of verboden. Dit zijn voor hen eerder culturele gebruiken geworden. Wanneer jongeren vragen stellen over het 'waarom' van deze gebruiken, hebben ze hier geen antwoorden op. Jongeren gaan dan soms elders zoeken naar antwoorden, bijvoorbeeld op internet, in de Koran of in de moskee.
- Sommige jongeren worden geconfronteerd met pesterijen of uitsluiting vanwege hun culturele en/of religieuze afkomst of gebruiken. Ouders kunnen hun kind leren omgaan met stigmatisering en uitsluiting, maar hebben niet altijd de competenties. Soms zijn ouders zelf slachtoffer van discriminatie of hebben ze geen strategie om om te gaan met polarisatie en uitsluiting.
- Ouders zijn zich niet altijd bewust van de uitdaging die ligt in het construeren van een identiteit tussen twee contexten. Ze kunnen hier niet altijd responsief op antwoorden omdat ze dit zelf niet hebben meegemaakt. Ze zijn zelf dikwijls gemigreerd op een latere leeftijd waarop ze reeds een eigen identiteit ontwikkeld hadden.
- Onderzoek over opvoeden binnen een migratiecontext toont aan dat vooral Turkse en Marokkaanse ouders van de eerste generatie jongens minder sterk opvolgen van zodra zij de puberteit bereiken. Bij meisjes is het soms omgekeerd: zij ervaren naarmate ze ouder worden steeds meer druk op hun schouders om zich conform en zorgend te

gedragen. Bij zowel jongens als meisjes kan deze opvoedingsstijl een voedingsbodem betekenen voor radicalisering.

- In de traditionele Marokkaanse opvoeding worden oudere zonen soms op een voetstuk geplaatst en verwend. In sommige gevallen gaan deze hoge verwachtingen botsen met de realiteit van een lage sociale status, werkloosheid, ... Dit kan gevoelens van frustratie, schaamte en krenking oproepen die als voedingsbodem kunnen fungeren voor radicalisering.

MICRONIVEAU: INDIVIDUELE KENMERKEN

Een aantal factoren kunnen jongeren kwetsbaar maken voor radicale invloeden.

Negatief zelfbeeld

Jongeren die een laag zelfbeeld hebben, kampen met een beperkt zelfvertrouwen en zijn dikwijls sterk beïnvloedbaar. Ze voelen zich waardeloos. Toetreden tot een radicale groepering kan hen het gevoel geven dat ze in plaats van een 'nobody' plots wél iemand zijn. Binnen de groep krijgen ze een stem, worden ze gewaardeerd en krijgt hun leven zin.

Gebrek aan toekomstperspectief

Sommige jongeren ervaren hun situatie als uitzichtloos zonder perspectief op verbetering of verandering. Het kan daarbij gaan om jongeren die er niet in slagen een diploma te halen, een job te krijgen, een betere economische situatie te verwerven, ... Sommige jongeren weten niet welke kant ze uit willen met hun leven of hebben het idee dat ze geen talenten hebben en dat niemand bereid is om in hen te investeren. Ze hebben het gevoel dat ze niets hebben, en dus ook niets te verliezen hebben.

Isolatie, gebrek aan verbondenheid

Sommige jongeren voelen zich alsof ze nergens bij horen en er helemaal alleen voor staan. Ze slagen er niet in om een vriendengroep uit te bouwen, of ze hebben wel vrienden maar hebben heimelijk het gevoel dat ze niet begrepen worden of vinden geen aansluiting. Deze jongeren hebben weinig binding met de samenleving. Wanneer ze in contact komen met radicaal gedachtegoed, is de stap om zichzelf af te zonderen minder groot omdat ze geen of enkel weinig diepgaande relaties moeten verbreken.

Frustraties en zich onbegrepen voelen

Gepercipieerde onrechtvaardigheid kan een voedingsbodem zijn voor radicaal gedachtegoed. Dit risico vergroot wanneer jongeren het gevoel hebben dat de discriminatie die zij ervaren door anderen wordt ontkend of weggewuifd.

Sommige moslimjongeren voelen zich onbegrepen omdat ze met problemen kampen die door anderen over het hoofd worden gezien. Wanneer een moslimjongere een probleem ervaart of zich anders gedraagt, gaat de samenleving dikwijls in de eerste plaats de oorzaak bij de islam zoeken. Er wordt met een argwanende en veroordelende blik gekeken naar hun geloofsbeleving, terwijl andere oorzaken (bijvoorbeeld socio-economische moeilijkheden) niet aangepakt worden.

Beperkte religieuze kennis

Veel jongeren hebben een beperkte kennis van de islam of van de manier waarop ze hun religie in België zouden kunnen beleven en praktiseren. Jongeren met een migratieachtergrond hebben minder voeling met de taal, religie en/of cultuur van hun ouders. Ze ervaren een generatiekloof en moeten zelf een evenwicht vinden tussen verschillende culturen. Ze vinden het moeilijk om de Belgische waarden en normen te verenigen met die van de islam of het land van herkomst. Ze moeten voortdurend keuzes maken (bijvoorbeeld wel of geen hoofddoek dragen) en hebben het gevoel zich voor hun beslissingen te moeten verantwoorden ten aanzien van hun ouders, hun vrienden, hun etnisch-religieuze gemeenschap of zelfs de bredere samenleving.

Psychische kwetsbaarheid

Jongeren die psychische problemen ervaren, zijn extra kwetsbaar voor radicaal gedachtegoed. Dat is bijvoorbeeld het geval voor jongeren met een depressie, jongeren die anderen sterk wantrouwen of jongeren bij wie trekken van psychopathie te vinden zijn zoals antisociale impulsen en arrogantie.

Ingrijpende gebeurtenis

Een ingrijpende gebeurtenis, zoals het overlijden van een dierbare, het eindigen van een liefdesrelatie of het verliezen van een job, kan zorgen voor plotse instabiliteit in het leven van een jongere. Ook dit kan een jongere extra kwetsbaar maken.

Persoonlijkheidskenmerken

Jongeren kunnen meer of minder ontvankelijk zijn voor de invloed van radicaal gedachtegoed. Dit kan voor een stuk te maken hebben met een verschil in persoonlijkheid. Met name jongeren die sterk beïnvloedbaar zijn, erg impulsief handelen, of een sterke behoefte hebben aan bevestiging kunnen extra kwetsbaar zijn.

Identiteitsontwikkeling van jongeren

De puberteit is een ingrijpende periode met grote lichamelijke en psychische veranderingen. De ontwikkelingsfase waarin jongeren zitten, wordt gekenmerkt door een emotionele rollercoaster, een gebrekkige impulsbeheersing en een soms verwarrende zoektocht naar de eigen identiteit. Jongeren gaan zich steeds meer richten op leeftijdsgenoten en gaan zich geleidelijk aan losmaken van hun ouders. Soms gaat dit gepaard met opstandig gedrag. Heel wat pubers vertonen in hun normale ontwikkeling wel eens radicaal gedrag. Dit maakt het niet gemakkelijk om in te schatten of er sprake is van een 'normale koppige puber' dan wel een zorgwekkend proces van radicalisering. In dit hoofdstuk wordt beknopt ingegaan op de verschillende uitdagingen waar jongeren in deze ontwikkelingsfase voor staan. In dat licht wordt vervolgens bekeken welke aantrekkingskracht radicaal gedachtegoed op jongeren kan hebben.

HERSENEREN IN ONTWIKKELING

Van grofweg ongeveer 10 tot 25 jaar zijn jongeren in een ontwikkelingsfase die gekenmerkt wordt door het zoeken naar de eigen identiteit en naar eigen normen, waarden en opvattingen (vzw Motief, 2015 en Wienke & Ramadan in opdracht van het Nederlands Jeugdinstituut, 2011). Tijdens deze ontwikkelingsfase evolueert het hersengebied dat instaat voor rationeel denken langzamer dan andere hersengebieden. De precortex, het deel van de hersenen dat het mogelijk maakt om genuanceerd te denken, rationele beslissingen te maken en emoties te controleren, is veelal nog niet volgroeid voor het 25^e levensjaar. De hersenen van jongeren missen daardoor de remmende invloed van controlegebieden. Daarbij is er een sterke stijging van de hormoonspiegels waardoor jongeren vaak hevige en snel wisselende emoties ervaren. Als gevolg daarvan maken jongeren tijdens deze leeftijdsfase vaak impulsieve beslissingen. Ze hebben moeite met het inschatten van langetermijneffecten en zijn op zoek naar kicks en directe behoeftebevrediging. Ze kunnen soms volwassen en dan plots weer onredelijk emotioneel overkomen. Jongeren in deze ontwikkelingsfase voelen zich dikwijls snel aangevallen en hebben een beperkt relativeringsvermogen.

De ontwikkelingsopdrachten waar jongeren voor staan in combinatie met het gegeven dat de hersenen nog volop in groei zijn, maakt dat veel jongeren sterk beïnvloedbaar zijn. Ze zijn daardoor extra kwetsbaar of 'vatbaar' voor radicaal gedachtegoed. Jongeren in deze ontwikkelingsfase hebben volwassenen in hun omgeving nodig die hen ondersteunen en stimuleren om kritisch te leren nadenken, die hen wijzen op mogelijke gevolgen, die hen leren op een adequate manier emoties te uiten en te plaatsen, en die hen in contact brengen met andere denkbeelden en meningen.

IDENTITEITSVORMING & ZINGEVING

Jongeren staan voor de grote uitdaging om een eigen identiteit en levensstijl uit te bouwen. Ze zijn bezig met vragen als 'wie ben ik?', 'hoe moet ik mij gedragen?' en 'wat vind ik belangrijk?'. Ze zijn zoekende naar eigen waarden en normen en naar een kader voor persoonlijke

zinggeving. Ook breder gezien zijn jongeren en jongvolwassenen bezig met het ontwikkelen van een maatschappelijk ideologische visie. Daarbij spelen vragen zoals 'hoe wil ik dat de wereld eruit ziet?' en 'wat vind ik rechtvaardig?'. Ten slotte willen jongeren ook hun plek vinden binnen een groter geheel en moeten ze een sociale identiteit uitbouwen. Relaties met vrienden en 'bij een groep horen' zijn voor veel jongeren heel belangrijk.

Het opbouwen van een identiteit is een dynamisch proces dat gepaard gaat met zoeken, wisselen en uitproberen. Heel wat jongeren proberen verschillende stijlen en visies uit en kunnen daarbij plotseling wisselen tussen uitersten of extremen.

De zoektocht naar identiteit is voor elke jongere een opgave, en die opgave is er in de huidige samenleving zeker niet makkelijker op geworden. Door de individualisering en de vervaging van tradities wordt vandaag meer dan ooit verwacht om zelf vorm te geven aan het leven. Er kan minder worden teruggevallen op gebruiken die van generatie op generatie worden doorgegeven of op door iedereen gedeelde normen en waarden. In de samenleving vandaag moet ieder voor zichzelf beslissen welke mening hij/zij toegedaan is, wat hij/zij belangrijk vindt en op welke manier hij/zij het leven wil inrichten. Dat vraagt bovendien om een identiteit die kan omgaan met al deze verschillen in de samenleving en met anders-zijn.

Voor jongeren kan de veelheid aan mogelijkheden een soort keuzestress met zich meebrengen. Sommige jongeren weten niet goed welke richting ze uit willen of voelen zich onzeker om zelf een keuze te maken. Om een positieve identiteit te kunnen uitbouwen, hebben jongeren nood aan bevestiging, waardering en een positief zelfbeeld. Jongeren moeten het gevoel krijgen aanvaard te worden zoals ze zijn. Ze verdienen de kans om verschillende standpunten en stijlen uit te proberen en mogen er niet op vastgepind worden als hun mening, uitspraken of acties tegenstrijdig zijn of snel wisselen. Ze hebben nood aan experimenteerruimte om gaandeweg hun eigen mogelijkheden, beperkingen en persoonlijkheid te leren kennen.

Door de toegenomen globalisering wordt een identiteit vandaag niet enkel meer bepaald door de positie in de eigen samenleving, maar ook door wat er op internationaal vlak gebeurt. Leden van een bepaalde religie worden steeds meer aangesproken als groep op globaal, internationaal vlak. Daardoor gaan personen zich ook met deze internationale groep identificeren en gaan ze op zoek naar een globaal referentiekader. Via internet en sociale media kunnen dagelijks ervaringen gedeeld en contacten gelegd worden. Dat kan aanleiding geven tot grote solidariteit en globale verbondenheid. Het kan er ook voor zorgen dat personen zich mee aangesproken voelen wanneer onrecht aangedaan wordt aan de internationale groep met wie ze zichzelf identificeren.

OPSTANDIG GEDRAG

In hun zoektocht naar identiteit gaan jongeren dikwijls steeds meer aansluiting zoeken bij vrienden en leeftijdsgenoten. Ze gaan loskomen van hun ouders en gaan op zoek naar hun eigen mening en visie. Soms gaan ze zich verzetten tegen volwassenen in hun omgeving, tegen heersende normen en waarden in de samenleving, of tegen opgelegde verwachtingen. Heel wat ouders zitten tijdens deze fase met hun handen in het haar omwille van eindeloze

discussies met hun kind en het overtreden van regels. Jongeren testen graag grenzen uit, verkennen afwijkende standpunten, kunnen om de haverklap van mening veranderen en handelen geregeld impulsief en uitdagend. Ze kunnen soms riskant gedrag vertonen zonder te beseffen welke gevaren of gevolgen dit met zich mee kan brengen.

Opstandig gedrag is normaal en hoort bij een gezonde ontwikkeling. Wanneer moslimjongeren opstandig of radicaal gedrag vertonen, moet dit dus in de eerste plaats bekeken worden binnen een normale ontwikkelingsfase. Het kan niet de bedoeling zijn om alle keuzes en uitspraken van moslimjongeren met een argwanend oog te bekijken. Op die manier kunnen jongeren het gevoel krijgen dat er extra (onrechtvaardig) streng met hen wordt omgegaan en dat ze geen vertrouwen krijgen. Alle jongeren hebben in de eerste plaats veel bevestiging, waardering en kansen nodig om een positieve identiteit uit te bouwen.

AANTREKKINGSKRACHT VAN RADICAAL GEDACHTEGOED

Wat heeft radicaal gedachtegoed jongeren te bieden? Of met andere woorden: wat trekt hen aan? Doordat jongeren nog niet goed genuanceerd kunnen denken, worden ze dikwijls aangetrokken tot extreme ideeën (zwart-wit denken). Radicaal gedachtegoed stelt duidelijke regels voorop rond wat goed en wat niet goed is. Dat kan jongeren een gevoel van rust geven. Men hoeft zelf geen keuzes te maken en kan terugvallen op de principes en regels die het radicale gedachtegoed vooropstelt. Daarin vindt men duidelijke handvaten rond hoe men zich moet gedragen en hoe men zijn leven dient in te richten.

Aansluiten bij een radicale groepering kan jongeren het gevoel geven 'ergens bij te horen'. Ze maken deel uit van een groep en leren allerlei vrienden kennen die hun levensstijl en ideeën delen. Bij hen kunnen ze negatieve gevoelens, frustratie en verontwaardiging kwijt. Dit is zeker belangrijk voor jongeren die weinig houvast in hun omgeving vinden of die door de samenleving geconfronteerd worden met dubbele boodschappen van aanvaarding maar tegelijkertijd ook argwaan. Via de radicale groepering krijgt het leven plots betekenis: men maakt deel uit van een groter geheel en draagt bij aan een gemeenschappelijk, hoger doel. Het islamitisch radicaal gedachtegoed kan niet enkel als leidraad fungeren voor persoonlijke en sociale identiteit en zingeving, maar ook voor een maatschappelijke wereldvisie.

Hoe omgaan met radicalisering?

In april 2015 maakte de Vlaamse regering een Vlaams actieplan op ter preventie van radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot extremisme en terrorisme. Het actieplan benoemt dat onder meer gezinsondersteuning en ouders een belangrijke rol kunnen spelen in de preventieve aanpak van radicalisering.

Om radicalisering te voorkomen, bestrijden en bestraffen, kiest de Vlaamse regering voor een mix van preventieve en repressieve maatregelen. Enerzijds is er een kortetermijnstrategie nodig die inspeelt op de veiligheid van de samenleving én die van jongeren die opgeslorpt dreigen te geraken binnen een radicale groepering. Er moet bekeken worden welke maatregelen kunnen voorkomen dat individuen de stap zetten naar het gebruiken van geweld. Daarnaast moeten gepaste maatregelen genomen worden ten aanzien van individuen bij wie geweld reeds een deel van de levensstijl is geworden. Anderzijds is er een langetermijnstrategie nodig die inspeelt op de voedingsbodem van radicalisering. Door mogelijke risicofactoren aan te pakken en jongeren en gezinnen te ondersteunen en begeleiden, kan voorkomen worden dat jongeren wegglijden in radicaal gedachtegoed.

SIGNALLEN VAN RADICALISERING

Om jongeren die met radicalisering bezig zijn te kunnen ondersteunen, is het allereerst belangrijk om de signalen van radicalisering te herkennen. Volgende signalen kunnen wijzen op een proces van radicalisering (Wienke & Ramadan in opdracht van het Nederlands Jeugdinstituut, 2011).

- Afzondering en vervreemding. Een persoon die in een proces van radicalisering zit, gaat doorgaans afstand nemen van vrienden en familie en gaat zich steeds meer afzonderen. Relaties verwateren of worden plotseling verbroken. Men gaat meer en meer contact opzoeken met andere personen die het radicale gedachtegoed delen. Er treedt een proces van vervreemding op waarbij men de binding met de samenleving verliest. In sommige gevallen blijft het contact met familie en vrienden wel behouden en gaat men zijn (virtuele) radicale leven in het geheim beleven.
- Verheerlijken van bepaalde idealen. Men geraakt steeds meer overtuigd van het eigen gelijk en gaat zich afzetten tegen personen en instituties die deze idealen niet delen. Men roept deze idealen in als verschoningsgrond of verantwoording voor (gewelddadig) gedrag.
- Benoemen van vijanden en bedreigingen. Verschillen tussen mensen en groepen worden uitvergroot. Uitspraken of gedragingen van anderen worden snel geïnterpreteerd als een aanval.
- Onderlinge loyaliteit wordt steeds belangrijker. Radicalisering is vaak een sociaal proces waarbij de groep van gelijkgestemden een soort nieuwe 'familie' vormt en de groepsidentiteit aan belang wint.
- Geen onderscheid maken tussen private normen en publieke normen. Men wil dat de radicale ideeën niet enkel het eigen leven vormgeven, maar dat ze de basis worden van de samenleving.

- Uiterlijke kenmerken, zoals kledij (vb. dragen van een hoofddoek) of hoe men zichzelf voorstelt op sociale netwerksites (profiel), worden gebruikt om een ideologisch standpunt uit te drukken.

Uiterlijke kenmerken op zichzelf hoeven geen reden te zijn tot verontrusting. Ook het verspreiden van radicale boodschappen via internet en sociale media hoeft niet meteen te betekenen dat een jongere gewelddadige terroristische bedoelingen heeft. Extreem taalgebruik en provocerende uitspraken door jongeren kunnen deel uitmaken van hun zoektocht naar identiteit.

Er zijn verschillende screeningsinstrumenten die kunnen helpen om na te gaan of een persoon sympathie heeft voor of zoekende is binnen een radicale ideologie. Radicx (Verhagen, Reitsma & Spee, 2010) is een instrument dat gebruikt kan worden om mogelijke zorgelijke signalen te herkennen en te duiden. Het instrument is in de eerste plaats bedoeld om inzicht te krijgen in de ondersteuning en hulp die de jongere nodig heeft, en pas in de laatste plaats een veiligheidsinstrument.

Wanneer er mogelijks verontrustende veranderingen opgemerkt worden bij een jongere, is het belangrijk het gedrag in een breder kader te plaatsen. Achter eenzelfde gedrag kunnen verschillende betekenissen schuilen. Het is cruciaal om na te gaan welke alternatieve beweegredenen, naast potentiële radicalisering, mogelijks een verklaring kunnen bieden voor het gedrag. Door andere volwassenen die contact hebben met de jongere te betrekken, kunnen zorgen gedeeld en besproken worden.

Bezorgdheid of vermoedens van radicalisering

Mogelijke signalen van radicalisering moeten in de eerste plaats begrepen worden binnen de normale ontwikkelingsfase van jongeren en adolescenten. Elke jongere doet wel eens radicale uitspraken of reageert ongenueanceerd. Wanneer jongeren zich ondersteund, aanvaard en begrepen voelen door hun omgeving, groeien ze doorgaans uit dit zwart-wit denken naar een meer genuanceerde betekenisverlening.

Wanneer er een bezorgdheid ontstaat dat de ontwikkeling van de jongere gevaar loopt of wanneer er een algemeen gevoel is dat er 'iets niet pluis is', kunnen een aantal vragen helpen om het gedrag van de jongere in kaart te brengen en zicht te krijgen op mogelijke ondersteunende dan wel bedreigende factoren (Wienke & Ramadan in opdracht van het Nederlands Jeugdinstituut, 2011).

- Als er veranderingen in uiterlijk worden waargenomen, kan het dan zijn dat het louter gaat om fysieke elementen (vb. kledij) zonder dat het radicale gedachtegoed gedeeld wordt?
- Zijn er alternatieve verklaringen voor het gedrag? Zijn er andere redenen of elementen die het gedrag kunnen duiden in plaats van het aanhangen van een radicale theorie? Hebben anderen weet van gebeurtenissen of ontwikkelingen in de leefomgeving van de jongere die een verklaring kunnen bieden voor het gedrag?
- In welke mate bepaalt het denken reeds het handelen van de jongere? Heeft de jongere al initiatief genomen tot het gebruiken van geweld?

- Welke beschermende factoren zijn er in de omgeving aanwezig? Het kan dan bijvoorbeeld gaan om een sterk en uitgebreid sociaal netwerk, een goede samenwerking tussen de school en de ouders, ...
- Welke risicofactoren zijn er in de omgeving aanwezig? De zorgelijkheid van signalen kan toenemen wanneer er bepaalde risicofactoren aanwezig zijn die als voedingsbodem kunnen dienen voor radicalisering, bijvoorbeeld pesten, racisme of discriminatie, een persoonlijke crisis of falen, een psychische problematiek, ...

Er is reden tot bezorgdheid wanneer radicale uitspraken of gedragingen van een jongere lijken te evolueren naar een allesomvattende radicale wereldvisie die als het ware een deel begint uit te maken van de identiteit van de jongere. In wat volgt wordt achtereenvolgens ingegaan op wat opvoedingsondersteuners en wat ouders en opvoedingsfiguren kunnen doen om jongeren en hun context te ondersteunen. Ten slotte wordt een aanzet gegeven voor mogelijke maatregelen vanuit het beleid om de voedingsbodem van radicalisering aan te pakken.

WAT KAN OPVOEDINGSONDERSTEUNING DOEN?

De rol van de opvoedingsondersteuner ligt in het ondersteunen en informeren van ouders en jongeren die vragen hebben over radicalisering. Daarnaast kan opvoedingsondersteuning via het creëren van ontmoetingskansen en het leggen van verbindingen tussen mensen, organisaties en sectoren de sociale cohesie versterken.

Wie als professional in het brede werkveld van gezinsondersteuning geconfronteerd wordt met vragen van ouders of jongeren rond radicalisering, kan zich onzeker voelen. Je hoeft echter geen expert over het thema zijn om een gesprek over radicalisering of islam aan te gaan. Het is belangrijk steeds te vertrekken vanuit vertrouwen en openheid, en zeker niet vanuit wantrouwen of vermoeden van schuld. In wat volgt, worden handvaten gegeven om een steunbron te kunnen zijn voor gezinnen.

Aanbod aan ondersteuning bekend maken

Ouders en jongeren die met vragen of bezorgdheden zitten rond radicalisering, moeten in de eerste plaats weten dat er plekken zijn waar ze met hun vragen terecht kunnen. Organisaties en diensten moeten inspanningen doen om hun aanbod bekend te maken bij ouders en om hun aanbod laagdrempelig en gemakkelijk bereikbaar te maken. De Huizen van het Kind moeten een herkenbaar en toegankelijk aanspreekpunt zijn voor ouders én jongeren. Opvoedingsondersteuners moeten kennis hebben van het aanbod aan hulpverlening en eventuele instanties die zich specifiek richten op (potentiële) situaties van radicalisering. Op die manier kunnen ze ouders wanneer nodig correct doorverwijzen.

Duidelijkheid bieden omtrent beroepsgeheim & signalisatieplicht

Ouders die mogelijke signalen van radicalisering bij hun kind opmerken, kunnen zich erg onzeker en bezorgd voelen. Ze vragen zich af of ze wel of geen reden hebben tot bezorgdheid, of hun kind met verkeerde dingen bezig is, en hoe ernstig de situatie is. De drempel om over deze bezorgdheden te spreken kan groot zijn. Ze kunnen bang zijn dat door het stellen van vragen of het bespreken van zorgen, hun kind met achterdocht bekeken zal worden of gesignaleerd zal worden, of dat zij als schuldigen aangewezen zullen worden. Het is dan ook

belangrijk dat ouders met hun vragen en ongerustheden terecht kunnen in een omgeving die ze kunnen vertrouwen. Voor ouders en jongeren moet er een duidelijk onderscheid zijn tussen organisaties en diensten waar ze terecht kunnen voor ondersteuning enerzijds, en veiligheidsdiensten anderzijds. Binnen ondersteunende diensten moeten ouders en jongeren geïnformeerd worden over beroepsgeheim en meldingsplicht. Het moet voor ouders duidelijk zijn wat er wel of niet gaat gebeuren met wat ze vertellen aan een professional. Ook het delen en uitwisselen van informatie tussen diensten moet uitgelegd worden. Professionals moeten kunnen terugvallen op duidelijke handvatten over wat ze kunnen doen wanneer ze horen of vermoeden dat een jongere zijn eigen veiligheid of de veiligheid van anderen in gevaar kan brengen.

Aandacht voor gevoelens van ouders

Het is belangrijk om in het contact met ouders niet enkel te spreken over potentieel verontrustend gedrag bij de jongere, maar ook aandacht te geven aan hoe ouders zich voelen. Ouders die bezorgd zijn of hun kind bezig is met radicaal gedachtegoed, kunnen zich angstig, gefrustreerd, verward, triest, kwaad en machteloos voelen. Ze kunnen het gevoel hebben dat ze geen invloed meer uitoefenen op hun kind en er niet in slagen om contact te maken. Sommige ouders kunnen moeilijk geloven dat hun kind sympathie heeft voor radicaal gedachtegoed ('toch niet *mijn* kind').

Het is belangrijk om de groep ouders wiens kind vertrokken is naar Syrië, niet uit het oog te verliezen. Zij kunnen verteerd worden door hevige emoties. Ze kunnen zich afvragen waarom ze de situatie niet hebben zien aankomen of hebben kunnen voorkomen, wat ze anders hadden kunnen doen en of ze schuld treffen. Ze vragen zich af waar hun kind is en of hij/zij nog leeft. Zij kunnen bang zijn voor wat er zal gebeuren wanneer hun kind eventueel terugkeert. Zal hun kind nog hetzelfde zijn? Welke daden heeft hij/zij misschien gepleegd en zal hij/zij hiervoor bestraft of berecht worden? Wat moeten ze doen wanneer hun kind contact opneemt en welke ondersteuning bestaat er dan?

Informereren

Een van de functies van opvoedingsondersteuning is het informeren van gezinnen over diverse opvoedthema's. Als het gaat over radicalisering, dan kunnen opvoedingsondersteuners in de eerste plaats informeren over de normale ontwikkeling van jongeren. Zoals eerder toegelicht moet radicaal gedrag bij pubers immers in de eerste plaats bekeken worden binnen hun ontwikkelingsopdracht om een eigen identiteit uit te bouwen. Vaak hebben deze ouders ook 'normale' opvoedvragen zoals hoe grenzen stellen, hoe omgaan met een puber en wat te doen als je kind niet luistert of regels negeert.

Daarnaast kunnen opvoedingsondersteuners ouders informeren over het proces van radicalisering: mogelijke signalen, fasen, ... Opvoedingsondersteuners kunnen met ouders de beschermende functie van een autoritatieve opvoedingsstijl en het belang van hun voorbeeldfunctie bespreken.

Stimuleren van betrokkenheid

Vaak kampen deze ouders met vragen als 'is mijn kind met verkeerde dingen bezig?', 'waar is mijn kind 's avonds?' of 'wat steekt mijn kind uit op internet?'. Opvoedingsondersteuners kunnen ouders stimuleren om betrokken te blijven bij de jongere en zijn leefwereld. Ze kunnen

de bevestiging geven dat ouders weldegelijk een invloed kunnen uitoefenen op hun kind, ook tijdens de puberteit. Jongeren gaan zich dan weliswaar steeds meer richten op leeftijdsgenoten, maar aandacht van ouders blijft belangrijk. Zelfs als pubers regels overtreden en adviezen in de wind slaan, is het belangrijk dat ouders grenzen blijven stellen en tegenwind blijven geven. De boodschap is dus vooral dat ouders moeten proberen om in gesprek te blijven gaan met hun kind. Ouders kunnen hun kind duidelijk maken dat ze voor hem/haar klaar staan wanneer hij/zij bijvoorbeeld vragen heeft of met iets zit. Ze kunnen regelmatig interesse tonen, bijvoorbeeld door te vragen of hun kind iets leuks heeft gedaan die dag, hoe het op school loopt, of door vrienden uit te nodigen.

Gespreksvaardigheden van ouders

Ouders die op zoek zijn naar andere manieren om met hun kinderen in gesprek te gaan, kunnen daarin ondersteund worden. Opvoedingsondersteuners kunnen bijvoorbeeld het belang toelichten van een open en geïnteresseerde houding, interactie in plaats van eenrichtingsverkeer, erkenning geven voor emoties van de jongere, de jongere niet afbreken of veroordelen, ... Ouders zijn vaak op zoek naar concrete tips of handvaten rond wat ze kunnen doen, of beter net niet kunnen doen. In dat geval kunnen opvoedingsondersteuners gebruik maken van de elementen die toegelicht worden in het hoofdstuk 'wat kunnen ouders en opvoedingsfiguren doen' (zie p.25).

Samenwerking

Opvoedingsondersteuners kunnen het pedagogisch partnerschap tussen ouders en school proberen versterken. Bij vermoedens of bezorgdheden kunnen opvoedingsondersteuners ouders stimuleren om contact te leggen met de school en de leerkracht om zo het gedrag van de jongere samen op te volgen of te bespreken. Op die manier kunnen ouders en school afstemmen over de aanpak en krijgt de jongere uit verschillende hoeken dezelfde boodschap. Het is een meerwaarde als opvoedingsondersteuners sectoroverschrijdend kunnen werken en de brug kunnen slaan naar onderwijs, cultuur, jeugdhulpverlening, ... Door verschillende personen en organisaties te betrekken wordt een betere opvolging en een holistische aanpak mogelijk.

Cultuursensitief werken

Ouders die deel uitmaken van een etnisch-culturele minderheid worden geconfronteerd met specifieke uitdagingen. Het is belangrijk dat opvoedingsondersteuners cultuursensitief werken. Dat betekent dat opvoedingsondersteuners een open en niet veroordelende houding hebben ten opzichte van andere denkkaders, waarden en normen, gebruiken, ... Het betekent ook dat ze rekening houden met de specifieke uitdagingen waarmee ouders met een migratieachtergrond geconfronteerd worden en inspelen op vragen en noden hierover. Het is een meerwaarde als de groep opvoedingsondersteuners bestaat uit een mix van personen van diverse achtergrond, religie, cultuur, ... De huizen van het Kind kunnen als lokaal samenwerkingsverband het aanbod aan opvoedingsondersteuning aanpassen aan de specifieke noden en behoeftes in een bepaalde wijk.

Ontmoetingskansen creëren

Via het organiseren van activiteiten en ontmoetingsmomenten kan opvoedingsondersteuning kansen creëren voor ouders om met elkaar in gesprek te gaan en ervaringen uit te wisselen. Ouders kunnen aansluiting vinden bij elkaar en hun sociaal netwerk uitbreiden. Door samen te werken met lokale organisaties, vrijwilligers en burgers wordt de sociale cohesie in de buurt versterkt. Participatief en interactief werken mag geen doel zijn, maar moet een uitgangspunt vormen. Er moet aandacht zijn dat er naast formele diensten ook voldoende informele aanspreekpunten zijn, waar de drempel voor sommige ouders lager kan zijn om een vraag over radicalisering te stellen of om bezorgdheden te bespreken. Opvoedingsondersteuning moet dan ook ruimte geven aan initiatieven die vanuit ouders zelf ontstaan om elkaar te ondersteunen (bottum-up).

Ondersteunen van jongeren

De preventieve aanpak mag zich niet enkel richten op 'hoe vermijden dat jongeren radicaliseren'. Het is zeer belangrijk dat mogelijke signalen van radicalisering opgepikt worden, dat deze jongeren opgevolgd worden en dat er actief aan de slag gegaan wordt. Opvoedingsondersteuning en preventie draait in de eerste plaats om ondersteuning bieden. Alle jongeren, en zeker jongeren die aangetrokken worden tot radicaal gedachtegoed, hebben ondersteuning nodig om een positieve identiteit te ontwikkelen en hun plek te vinden in de maatschappij. Ze hebben waardering, bevestiging en erkenning nodig voor zichzelf als persoon en voor de vragen en uitdagingen waar ze mee worstelen. Het contact met deze jongeren moet in de eerste plaats gestuurd worden door een open, positieve en ondersteunende houding en zeker niet door een van argwanen en beschuldiging.

Aandacht voor broers en zussen

Ook broers en zussen van de radicaliserende jongere hebben vaak heel wat vragen en bezorgdheden. Opvoedingsondersteuners kunnen tijd en ruimte vrijmaken voor de betekenis die zij geven aan het radicaliserende gedrag van hun broer/zus en welke effecten ze ervaren op hun eigen leven. Het is belangrijk dat ouders naast het opvolgen van radicaliserende zoon of dochter ook aandacht blijven hebben voor de broer(s) en/of zus(sen) en ook hun ontwikkeling opvolgen.

WAT KUNNEN OUDERS EN OPVOEDINGSFIGUREN DOEN?

Jongeren gaan zich tijdens hun puberteit steeds meer richten op leeftijdsgenoten en gaan geleidelijk aan meer loskomen van hun ouders. Toch blijven ouders en opvoedingsfiguren een belangrijke invloed hebben op de ontwikkeling van jongeren. Onderstaande tips kunnen handvaten bieden voor ouders, maar ook voor leerkrachten, jeugdwerkers, ... die in contact staan met een jongere die mogelijk een proces van radicalisering doorgaat.

Het gesprek aangaan

Heel wat volwassenen handelen niet of te laat op signalen van radicalisering of extreem gedrag. Ze twijfelen of hun bezorgdheden terecht zijn, voelen zich niet de juiste persoon om de kwestie op te nemen, denken dat ze te weinig expertise hebben rond radicalisering en/of de islam om te kunnen ageren, ... Dit noemt men 'handelingsverlegenheid'. In plaats van het

gesprek aan te gaan met de jongere, wordt vaak weggekeken of gestraft. In gesprek gaan met de jongere is echter cruciaal om in te schatten welke verklaringen er mogelijks achter het (extreme) gedrag van de jongere schuilgaan en in welke mate er reden tot bezorgdheid is. Men hoeft zeker geen expert op het gebied van radicalisering of de islam te zijn om met de jongere een gesprek hierover aan te gaan. Het gaat vooral om een luisterend oor bieden, betrokken blijven, geïnteresseerde vragen stellen en aansluiting proberen zoeken bij de leefwereld van de jongere. In contact blijven gaan met de jongere, zelfs al verloopt dit moeizaam, is belangrijk om in te schatten wanneer er hulp ingeroepen moet worden. Het is een meerwaarde als personen die al een gezagspositie hebben tegenover de jongere, het gesprek met de jongere aangaan.

Corrigeren

Wanneer jongeren extreme uitspraken doen of met hun gedrag bepaalde grenzen overschrijden, kunnen opvoedingsfiguren hierop reageren en jongeren corrigeren en begrenzen. Dit is van cruciaal belang wanneer jongeren geweld gebruiken, de intentie kenbaar maken om geweld te zullen gebruiken, of geweld goedkeuren of verheerlijken.

Opvoedingsfiguren zijn voor jongeren belangrijk omdat ze steeds opnieuw en consequent jongeren kunnen herinneren aan gemaakte afspraken of regels. Ze kunnen uitleggen waarom bepaalde regels er zijn en waarom zij het belangrijk vinden dat jongeren deze regels respecteren. Ze kunnen duidelijk maken welke regels onderhandelbaar zijn en samen besproken kunnen worden, en welke regels vast staan.

Morele en levensbeschouwelijke opdracht

Ouders en opvoedingsfiguren hebben de belangrijke opdracht om jongeren te ondersteunen in hun morele ontwikkeling en hun levensbeschouwelijke zoektocht. Dat gebeurt door hen kennis en vaardigheden bij te brengen en normen en waarden over te dragen. Opvoedingsfiguren kunnen jongeren leren om op een positieve manier om te gaan met 'de ander' en een open en tolerante houding te ontwikkelen ten opzichte van diversiteit en meningsverschillen. Ouders en opvoedingsfiguren geven via hun eigen voorbeeldgedrag en uitspraken onbewust en impliciet deze normen en waarden mee, maar er moet ook tijd en ruimte vrijgemaakt worden om expliciet rond deze thema's in gesprek te gaan en jongeren hier actief in te begeleiden. Opvoedingsfiguren kunnen jongeren bijvoorbeeld uitleg geven over burgerwaarden en de basisprincipes van een democratische samenleving. Het is belangrijk dat dit gebeurt in interactie met de jongere en dat er ruimte is voor discussie.

Wanneer jongeren zoekend zijn naar een zingevend kader en een religieuze identiteit, moeten zij vragen mogen stellen over religieuze gebruiken of begrippen of bijvoorbeeld over de teksten in de Koran. Wanneer opvoedingsfiguren zelf geen of onvoldoende antwoorden kunnen bieden, is het belangrijk dat ze mee zoeken naar personen die jongeren kwaliteitsvolle informatie of kennis kunnen bijbrengen.

Experimenteerruimte bieden

Jongeren moeten experimenteerruimte krijgen om fouten te maken, om grenzen te overschrijden, om verschillende standpunten en stijlen uit te proberen... Ze moeten kansen krijgen om zich te herpakken, om hun gedrag aan te passen of om hun mening te veranderen. Wanneer jongeren extreme uitspraken doen of radicaal gedrag stellen, mag dit niet meteen

geproblematiseerd worden. Jongeren moeten met andere woorden de kans krijgen om 'puber' te zijn. Dit betekent niet dat de ouders en opvoedingsfiguren niet moeten reageren op on gepaste uitspraken of gedrag. Jongeren hebben wel degelijk grenzen en correctie nodig. Het betekent wel dat de omgeving gedrag en uitspraken van jongeren plaatst binnen hun ontwikkelingsfase en ontwikkelingsopdrachten en aandacht blijft hebben voor wat jongeren goed doen. Jongeren moeten het gevoel hebben dat ze door de omgeving gesteund en gestimuleerd worden en dat er vertrouwen is in hun kwaliteiten en groeipotentieel.

Identiteitsontwikkeling ondersteunen

Ouders en opvoedingsfiguren kunnen jongeren steunen in hun zoektocht naar identiteit. Daarbij zijn een aantal zaken belangrijk.

Om contact te maken met de jongere en in gesprek te gaan, hoef je de visie van de jongere niet te delen. Het gaat er vooral om dat je beschikbaar bent om samen met de jongere te zoeken. De ondersteunende rol die je opneemt is met andere woorden belangrijker dan je visie. Het is niet de bedoeling om jongeren te proberen sturen naar jouw visie of een bepaalde visie. Het komt erop aan om jongeren te stimuleren om een identiteit te ontwikkelen die hen in staat stelt om met diversiteit om te gaan. Daarvoor is het belangrijk dat jongeren in contact gebracht worden met diverse standpunten en uitgedaagd worden om hun eigen standpunt te (her)formuleren, verdiepen en nuanceren. Opvoedingsfiguren kunnen jongeren stimuleren om te reflecteren en kritisch te leren kijken. Probeer jongeren de boodschap te brengen dat verschillende meningen naast elkaar mogen bestaan en dat er niet gestreefd moet worden naar eensgezindheid. Iedereen heeft het recht om er zijn eigen mening op na te houden.

Opvoedingsfiguren kunnen jongeren duidelijk maken dat het niet gaat om wie er gelijk heeft of wat 'dé waarheid' is. Door het stellen van geïnteresseerde vragen kunnen ze de focus leggen op de beleving van en de betekenis voor de jongere. Wat vindt hij/zij belangrijk? Welke bezorgdheden heeft hij/zij? Hoe voelt de jongere zich? Wat spreekt hem/haar aan in deze ideeën of welke steun bieden ze?

Het is belangrijk dat ouders en opvoedingsfiguren de mening van jongeren, hoe radicaal of extreem ook, niet veroordelen. Het is geen goed idee om uitspraken van jongeren te bestraffen of te negeren of om jongeren af te breken. Opvoedingsfiguren moeten jongeren het gevoel geven dat er ruimte is voor hun denkbeelden en hun ideeën. Ze moeten geen grenzen stellen aan de inhoud (elke mening mag er zijn), maar wel aan de manier waarop iemand zijn mening verkondigt. Dat kan door bijvoorbeeld met de jongere af te spreken dat men elkaar laat uitspreken, dat men anderen niet veroordeelt of beschuldigt, dat men vanuit zichzelf spreekt (ik-boodschap), dat men geen geweldadige of discriminerende taal gebruikt, ...

Erkenning geven voor gevoelens

Wanneer jongeren zich gefrustreerd, triest of kwaad voelen, kunnen opvoedingsfiguren erkenning geven voor deze gevoelens. Gevoelens mogen er zijn, maar jongeren moeten wel leren om ze op een adequate manier te uiten. Opvoedingsfiguren kunnen empathie tonen voor de gevoelens die er bij de jongere leven en moeten hun idealisme ernstig nemen. Wanneer jongeren onrechtvaardigheid of ongelijkheid ervaren, mag dit niet weggewuifd worden maar moeten ze de kans krijgen om hun frustraties en verontwaardiging te uiten.

Jongeren weerbaarder maken

Opvoedingsfiguren kunnen het zelfvertrouwen van jongeren stimuleren door bevestiging en waardering te geven. Ze kunnen jongeren het gevoel geven dat ze geloven in hun mogelijkheden. Ze kunnen jongeren leren omgaan met groepsdruk door te bespreken hoe de jongere kan reageren wanneer anderen hem/haar proberen te overtuigen of op te juttten. Opvoedingsfiguren kunnen jongeren wijzen op mogelijke gevolgen van bepaalde beslissingen. Niet alle jongeren hebben alles goed doordacht. Jongeren hebben bovendien gezien hun ontwikkelingsfase vaak een gebrekkig vermogen om langetermijnegevolgen in te schatten.

Perspectief bieden

Soms weten jongeren zelf niet welke kant ze uit willen of waar ze goed in zijn. Opvoedingsfiguren kunnen mee zoeken naar wat jongeren interesseert of aanspreekt en kunnen hen stimuleren om hun talenten te ontplooien. Ze kunnen mee op zoek gaan naar elementen die het leven van jongeren betekenis kunnen geven, bijvoorbeeld het starten van studies, zoeken naar een job, aansluiten bij een vrijetijdsvereniging, zich engageren voor vrijwilligerswerk, ... Het gaat erom dat jongeren aansluiting vinden bij de samenleving en het gevoel hebben dat ze een toekomstperspectief hebben.

WAT KAN DE SAMENLEVING EN HET BELEID DOEN?

Naast het inzetten op het bestrijden en bestraffen van mogelijke misdrijven (repressie), moet er voldoende aandacht zijn voor preventieve maatregelen. Preventie mag daarbij niet vernauwd worden tot het screenen op mogelijke signalen van radicalisering en het rapporteren van potentiële 'gevaarjongeren'. Ze mag zich bovendien niet uitsluitend richten op het ondersteunen van individuen, maar moet ook aandacht hebben voor de bredere context, zoals de leefsituatie en maatschappelijke mechanismen. Er kan ingezet worden op de uitbouw van een holistische, pedagogische aanpak die inspeelt op de elementen die als voedingsbodem kunnen werken voor radicalisering en op het versterken van sociale verbindingen. Een aantal elementen kunnen daarbij aangestipt worden.

Diversiteit als norm

Alle vormen van discriminatie en racisme moeten actief tegengegaan worden. We moeten streven naar een inclusieve samenleving met gelijke kansen voor iedereen. Structurele achterstellingsmechanismen in onze samenleving kunnen aangepakt worden en mogen niet genegeerd worden met de idee dat "iedereen alles kan bereiken, zolang men maar hard genoeg probeert". Als maatschappij kunnen we het signaal geven dat er ruimte en respect is voor verschillen in mening, levensbeschouwing, religie, cultuur, ... Doorgedreven polarisatie kan worden tegengegaan door de nadruk te leggen op gemeenschappelijkheden en door het creëren van een gemeenschapsgevoel. Geen wij-zij denken dus, maar een 'wij-denken'. Iedereen kan de plaats krijgen om volwaardig deel uit te maken van deze samenleving.

Versterken van sociale cohesie

Er kunnen gelegenheden en plekken gecreëerd worden waar mensen elkaar informeel of formeel kunnen ontmoeten. Dit kan bijvoorbeeld via initiatieven of activiteiten die mensen de kans geven om hun buurt te leren kennen, om gelijkgestemden te ontmoeten, om te

participeren binnen een lokale werking, ... De vormgeving van de publieke ruimte kan dit ondersteunen door te zorgen voor veilige en aangename speelplekken voor kinderen, buurtpleintjes, ... Het is belangrijk dat gezinnen niet enkel andere gezinnen ontmoeten, maar dat de gehele buurt betrokken wordt. Als samenleving dragen we met z'n allen de gemeenschappelijke pedagogische opdracht om een leefomgeving te creëren waar het goed is voor kinderen en jongeren om op te groeien. Het versterken van de sociale cohesie zorgt ervoor dat het sociaal netwerk van mensen uitbreidt en dat er meer verbindingen ontstaan tussen personen, organisaties en wijken.

Holistische aanpak

Er is aandacht nodig voor het bevorderen van het pedagogisch partnerschap tussen ouders en instituties met een pedagogische verantwoordelijkheid. We kunnen stimuleren dat gezin, school en andere (in)formele instellingen met zorg voor jeugd structureel contact leggen en samenwerken. Op die manier wordt een holistische aanpak mogelijk waarbij school, gezin maar ook jeugdwerk en religieuze instellingen elkaar versterken en dezelfde boodschappen uitdragen naar jongeren. Ze kunnen jongeren opvolgen en onderling communiceren wanneer de ontwikkeling dreigt mis te lopen. Er mag speciale aandacht gaan naar de samenwerking tussen formele diensten en diensten die vanuit etnisch-culturele minderheden opgericht zijn.

Morele opvoeding

Er kan nagedacht worden hoe de normatieve drempels verhoogd kunnen worden zodat jongeren de stap naar geweld niet zetten. Het onderwijs kan hiertoe bijdragen via een duidelijk beleid van waarden en normen en door tijdens de lessen aandacht te geven aan burgerzin en de kernelementen van democratie. De school is een plek waar jongeren van verschillende etnische en religieuze achtergronden elkaar kunnen ontmoeten, opvattingen en ervaringen kunnen uitwisselen en verschillen kunnen leren overbruggen. Naast zijn didactische opdracht, kan een school oog hebben voor deze belangrijke pedagogische opdracht. Jongeren gaan immers niet enkel naar school om cognitieve vaardigheden op te doen, maar ook om sociale en morele vaardigheden te verwerven. Er kan op school aandacht zijn voor de vragen van jongeren rond zingeving, levensbeschouwing, religie, omgaan met de ander, ... Ook voor religieuze instellingen geldt dat ze niet enkel sturend en onderrichtend kunnen zijn, maar ook ruimte kunnen voorzien voor interactie, kritische reflectie en betekenisverlening, en voor het leggen van de verbinding tussen de religieuze voorschriften en de samenleving waarin jongeren leven. Religieuze instellingen kunnen, net zoals scholen, jongeren mee ondersteunen in het ontwikkelen van vaardigheden die hen in staat stellen om te gaan met cultuurverschillen, interetnische conflicten en mediaberichtgeving. Ze kunnen jongeren stimuleren om een positieve, geïntegreerde identiteit te ontplooien.

Jongeren opvoeden tot democratische burgers zal slechts effect hebben als jongeren merken dat het daadwerkelijk voordeel oplevert om democratisch te denken en te handelen. De overheid kan ervoor zorgen dat jongeren opgroeien in een democratische en rechtvaardige samenleving met gelijke kansen en plichten voor iedereen.

Justitiële maatregelen kunnen dienen als stok achter de deur om jongeren ervan te weerhouden de stap naar geweld te zetten.

Ruimte voor geloofsbeleving

Er kan nagedacht worden over de plaats die geloofsbeleving en geloofsuiting krijgen in onze samenleving. Op welke manier krijgen jongeren ruimte om hun geloof te beleven op school, in hun vrije tijd, in de publieke ruimte, ...? Bepaalde restricties en verboden, zoals het verbod op het dragen van een hoofddoek, kunnen afgewogen worden tegen het gegeven dat het voor jongeren in hun zoektocht naar identiteit erg belangrijk kan zijn om via hun uiterlijk, kledij of gebruiken weer te geven bij welke groep ze horen of wat ze belangrijk vinden.

Berichtgeving

Preventiestrategieën hebben weinig vat op geopolitieke situaties. Wel kan er extra aandacht gegeven worden aan de berichtgeving over internationale situaties en gebeurtenissen. Media kan doordacht en voorzichtig omspringen met het tonen van beelden van terreurdaden. Dit omdat de blootstelling aan geweld het proces van radicalisering bij personen die gevoelig zijn voor dit gedachtegoed, erg kan versnellen.

Er kan in het publieke debat ruimte zijn voor diverse standpunten. Veralgemeend taalgebruik dat stereotypes in de hand werkt, kan vermeden worden. Ook etnisch-culturele minderheden kunnen in beeldvorming en debatten het woord krijgen, zodat er een mix aanwezig is die strookt met onze diverse samenleving.

Er kan geïnvesteerd worden in initiatieven die een tegengewicht bieden aan radicale propaganda. Dit zowel op internet als offline door het opsporen van inspirerende praktijken en het stimuleren van uitwisseling van kennis, ervaring en expertise. Jongeren kunnen de boodschap krijgen dat gevoelens van onrechtvaardigheid serieus genomen worden, maar dat er andere manieren zijn om deze te uiten en dat geweld niet aanvaard wordt.

Besluit

Radicalisering is een proces dat gekenmerkt wordt door een groeiende aliënatie en een toenemende bereidheid tot het aanvaarden en gebruiken van geweld. Het wordt beïnvloed door een complex samenspel van verschillende individuele en contextuele factoren. Welke elementen precies een rol spelen, is voor elke jongere anders en wordt mee bepaald door de weerbaarheid van de jongere en beschermde factoren in zijn omgeving.

Signalen van radicaal gedrag bij jongeren moeten in de eerste plaats gesitueerd worden tegen de achtergrond van de ontwikkelingsfase waarin zij zich bevinden en hun zoektocht naar een eigen identiteit. Vorming van idealen is een belangrijke ontwikkelingsstaak in de adolescentie. Het is de taak van de opvoeders om jongeren te begeleiden in hun zoektocht naar waarden, normen en zingeving en om ervoor te zorgen dat jongeren een identiteit ontwikkelen die hen in staat stelt om met diversiteit om te gaan. Dit is een gedeelde pedagogische verantwoordelijkheid die zowel binnen als buiten het gezin ligt. Ouders, opvoedingsfiguren, scholen, religieuze instituties, ... hebben allen de opdracht om jongeren te ondersteunen in hun ontwikkeling. Een holistische aanpak van radicalisering kan mogelijk gemaakt worden wanneer betrokken personen en instituties samenwerken en afstemmen zodat de jongere eenzelfde boodschap krijgt en zodat ingeschat kan worden welke ondersteuning de jongere en diens gezin nodig hebben.

Opvoedingsondersteuning kan de sociale cohesie versterken via het creëren van ontmoetingskansen en het leggen van verbindingen tussen mensen, organisaties en sectoren. De preventieve aanpak van radicalisering mag zich niet uitsluitend richten op het ondersteunen van individuen, maar moet ook aandacht hebben voor de bredere context, zoals de leefsituatie en maatschappelijke mechanismen van uitsluiting of stereotype berichtgeving. Radicalisering kan in de eerste plaats de persoonlijke ontwikkeling van een jongere in gevaar brengen. Doorgedreven radicalisering kan in sommige gevallen leiden tot extremisme en dit mag geen plaats krijgen in de samenleving. Opvoedingsondersteuning, met name de Huizen van het Kind, heeft een belangrijke preventieve rol in het ondersteunen en informeren van ouders en jongeren die vragen en bezorgdheden hebben over radicalisering.

Meer weten over radicalisering

DOCUMENTEN & ONLINE DOSSIERS

- > Actieplan ter preventie van radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot extremisme en terrorisme - De Vlaamse minister van Binnenlands bestuur, inburgering, wonen, gelijke kansen en armoedebestrijding.
- > Conceptnota radicalisering – CD&V.
www.cdenv.be/sites/default/files/actua/documents/20150311.docx
- > Minderjarigen en radicalisering: voluit kiezen voor mensenrechtenperspectief – Kinderrechtencommissariaat.
- > Vragen en antwoorden ten behoeve van professionals, werkzaam in eerstelijnsorganisaties en in het onderwijs – NJI.
<http://www.nji.nl/nl/Publicaties/Polarisatie-en-radicalisering-bij-jongeren.html>
- > De impact van het radicaliseringsdebat op jongeren – vzw Motief.
http://www.motief.org/phocadownload/pedagogischefocusradicalisering_motief.pdf
- > Themapagina radicalisering – VVSG.
<http://www.vvsg.be/radicalisering/Paginas/default.aspx>
- > Dossier radicalisering – Klasse.
<http://www.klasse.be/radicalisering>
- > Dossier radicalisering - Steunpunt Jeugdhulp.
<http://www.steunpuntjeugdhulp.be/?action=onderdeel&onderdeel=404&titel=Radicalisering>

WEBSITES

- > www.kifkif.be
Website met informatie en dossiers (onder meer over IS en radicalisering en over levensbeschouwing en superdiversiteit).
- > Omgaanmetidealen.nl
Website met informatie over radicalisering en idealen, bedoeld voor ouders, docenten en professionals in het jeugdwerk.
- > terratookit.eu
Community approach tot Radicalisation, European Network based prevention and learning program
- > www.kleurbekennen.be
Website voor leerkrachten over wereldburgerschap met informatie en materialen om met jongeren aan de slag te gaan.

BOEKEN

- > #Radicalisme #extremisme #terrorismen. – Bilal Benyaich (2015)
- > Radicalisering en identiteit - A.-J. Gielen (2008)
- > Islam en radicalisme bij Marokkanen in Brussel - Bilal Benyaich & Zibar Omar (2013)

FOLDERS & BROCHURES

- > Levensbeschouwing in de hulpverlening – vzw Motief
- > Radicalisering en waarom dit relevant is voor jou: folder voor leraren en jeugdwerkers – TerRa

MATERIALEN EN TOOLS

- > SLIM – vzw Elegast. Met het project SLIM ('Samen Leven In de Maatschappij) wil vzw Elegast de dialoog rond identiteitsontwikkeling stimuleren en aanzetten tot kritische reflectie. Het project omvat drie luiken: een vorming voor jongeren, een training voor leerkrachten en begeleiders en een workshop voor klassen.
<http://www.elegast.be/slim.html>
- > BOUNCE: preventie van radicalisering – Arktos. BOUNCE is een preventief programma om gewelddadige radicalisering in een vroeg stadium te voorkomen. Het BOUNCE-pakket bestaat uit een trainingstool om aan de slag te gaan met jongeren, een bewustmakingstool voor ouders en eerstelijns werkers en een train-de-trainer voor begeleiders en hulpverleners.
<http://www.bounce-resilience-tools.eu/>
<http://www.arktos.be/#/nl/page/77>
- > Radicx: instrument om signalen te herkennen en te duiden en het gesprek met jongere aan te gaan.
<https://toolbox-extremisme.nctv.nl/kennisbank/radicx-tool>
- > Radicalisering voorkomen: de rol van de overheid, perspakket – De Europese Commissie. In dit document geeft de Europese Commissie een overzicht van lopende projecten (2014-2020) i.v.m. radicalisering.
http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/docs/fight-against-radicalisation/role_of_the_eu_nl.pdf
- > Toolbox extremisme: zelfstudie – Nationaal coördinator Terrorismedebestrijding en Veiligheid (Nederlands Ministerie van Veiligheid en Justitie). Online dossier met tools en materialen om eerstelijns professionals kennis te laten maken met en bewust te maken over de fenomenen polarisatie en radicalisering. De zelfstudie is gericht op inzicht in het proces van radicalisering, het herkennen en duiden van signalen en het delen van informatie met (netwerk)partners.
<https://toolbox-extremisme.nctv.nl/trainingen/training-polarisatie-en-radicalisering-zelfstudie->

AUDIOVISUEEL MATERIAAL

- > Video over radicalisering - project BOUNCE
<https://www.youtube.com/watch?v=K5KwsCigEzU>
- > Invloed van het radicaliseringsdebat op jongeren – UitDeMarge
<https://www.youtube.com/watch?v=n64za23ZoXk>
- > Commissie voor bestrijding van gewelddadige radicalisering (opname) – Actua TV

<https://www.youtube.com/watch?v=NdM31j91kS0>

- > Debat over de oorzaken van radicalisering – De Zevende Dag

<https://www.youtube.com/watch?v=U7Tj6tUaJFI>

Interview met

VORMINGEN

Volgende organisaties bieden op regelmatige basis vormingen aan over radicalisering:

- > vzw Motief (www.motief.org/)
- > Agentschap voor integratie en inburgering (www.integratie-inburgering.be/)

Bronvermelding

- AG Advies & Verwey-Jonker Instituut (2012). *Ongelijkwaardigheid. Resultaten van een verkennend onderzoek in de regio Utrecht*. Utrecht: AG Advies en Verwey-Jonker Instituut.
- Associatieonderzoeksgroep Governance of Security (z.j.). *Polarisering en radicalisering: een integrale preventieve aanpak*. Geraadpleegd op 20 april 2015 via https://besafe.ibz.be/NL/Academici/onderzoek_recherche/Documents/Eindrapport%20%27Polarisering%20en%20radicalisering_een%20integrale%20preventieve%20aanpak%27%20.pdf
- Benyaich, B. (2015). *#Radicalisme #extremisme @terrorisme*. Leuven: Halewyck.
- CD&V (2015). *Conceptnota radicalisering*. Geraadpleegd op 20 april 2015 via www.cdenv.be/sites/default/files/actua/documents/20150311.docx
- De Vlaamse minister van Binnenlands bestuur, inburgering, wonen, gelijke kansen en armoedebestrijding (2015). *Actieplan ter preventie van radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot extremisme en terrorisme*. Brussel: Vlaamse regering.
- De Walsche, A. (2015). Islam in tijden van globalisering. *Mondiaal Nieuws*. Geraadpleegd op 20 april 2015 via <http://www.mo.be/interview/islam-in-tijden-van-globalisering>
- GO! onderwijs (2014). *Verslag van 'De grenzen van idealisme met Peter Adriaenssens, Ahmed Azzouz en het publiek'*. Geraadpleegd op 20 april 2014 via <http://www.klasse.be/leraren/wp-content/uploads/sites/4/2014/06/De-grenzen-van-idealisme.pdf>
- Kennes, W. & Kherbache (2015). *Verslag van de hoorzittingen over de preventie en detectie van radicaliseringsprocessen*. Brussel: Commissie voor de bestrijding van gewelddadige radicalisering, Vlaams Parlement.
- Kinderrechtencommissariaat (2015). *Minderjarigen en radicalisering: voluit kiezen voor mensenrechtenperspectief*. Brussel: Vlaams Parlement.
- Nationaal Coördinator Terrorismen en Veiligheid (2006). *Fenomeenstudie jihadisten en het internet*. Den Haag: DeltaHage.
- Pels, T. & Distelbrink, M. (2014). *Opvoedthema's in migrantengezinnen met tieners*. Utrecht: Kenniswerkplaats Tienplus.
- Pels, T. (2014). *Voorkomen van radicalisering: ook een pedagogische opdracht!* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

- Pels, T. (Verwey-Jonger Instituut & Vrije Universiteit) & de Ruyter, D. (Vrije Universiteit) (2011). De relatie tussen opvoeding, socialisatie, ontwikkeling en radicalisering: overzicht van en hiaten in de beschikbare kennis. *Pedagogiek* 31 (2), 117-133.
- School & Veiligheid (z.j.) *Pedagogiek als wapen tegen radicalisering*. Utrecht: School & veiligheid.
- Somers, B., De Wever, B., Bonte, H. & Creemers, J. (2013). *Beheersen van moslimradicalisering. Handreiking voor praktijk en beleid*. Antwerpen, Mechelen, Vilvoorde, Maaseik.
- Spee, I. & Reitsma, M. (2010). *Puberaal, lastig of radicaliserend? Grensoverschrijdend gedrag van jongeren in het onderwijs*. 's Hertogenbosch: KPC Groep.
- TerRa (z.j.). *Radicalisering en waarom dit relevant is voor jou. Folders voor leraren en jeugdwerkers*. Geraadpleegd op 20 april 2015 via www.terratoolkit.eu
- Van San, M., Sieckelinck, S. & de Winter, M. (2010). *Idealen op drift. Een pedagogische kijk op radicaliserende jongeren*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Verhagen, A., Reitsma, M. & Spee, I. (2010). *Radicx. Vroegtijdige signalering van radicalisering*. 's Hertogenbosch/Utrecht: KPC Group en APS.
- Vzw Motief (2015). *De impact van het radicaliseringsdebat op jongeren*. Geraadpleegd op 20 april 2015 via http://www.motief.org/phocadownload/pedagogischefocusradicalisering_motief.pdf
- Wienke, D. & Ramadan, O. in opdracht van het Nederlands Jeugdinstituut (2011). *Vragen en antwoorden ten behoeve van professionals, werkzaam in eerstelijnsorganisaties en in het onderwijs*. Geraadpleegd op 20 april 2015 via <http://www.nji.nl/nl/Publicaties/Polarisatie-en-radicalisering-bij-jongeren.html>

Dit dossier is een product van EXPOO, het expertisecentrum opvoedingsondersteuning van de Vlaamse overheid.

Auteur: Silke Renty
April 2015.

Dank aan Katrien Lauwereys, Chantal Francot en de collega's van Kind en Gezin voor het nalezen en feedback geven. Ook dank aan alle deelnemers en sprekers van het EXPOO-event 'kennisupdate radicalisering' (21/04/2015) voor hun ideeën en opmerkingen.

Contacteer EXPOO

- > Hallepoortlaan 27, 1060 Brussel
- > info@expoo.be
- > 02/542 56 74
- > www.expoo.be

EXPOO is het expertisecentrum opvoedingsondersteuning van de Vlaamse overheid.
EXPOO bouwt mee aan een positieve leefomgeving waar het voor kinderen en jongeren goed is om op te groeien.

Abonneer je op onze nieuwsbrief via <http://www.expoo.be/nieuwsbrief-opvoedingsondersteuning>

EXPOO

[ExpcentrumOO](#)

Netwerk Opvoedingsondersteuning

Groeimee.be
over opvoeden gesproken

week van
opvoeding